

Петро ВАРГАТЮК (1919-2000)
 - український історик,
 професор, доктор історичних
 наук, засновник красназнавства у
 Кривому Розі, заслужений
 працівник вищої школи
 України. Народився на
 Черкащині. Закінчив
 Середньоазіатський
 університет. Багато років
 викладав у Криворізькому
 педагогічному інституті.
 Нагороджений багатьма
 орденами. Автор понад ста
 наукових праць, ініціатор
 видання книги "Кривому Рогу
 - 200". Останні роки жив і
 помер у Києві.
 Сприяв поверненню імені
 та праць вченого
 на Криворіжжя письменник
 Григорій Гусейнов.

* Етюд до біографії
 Кирила Ровди.

У листопаді 1995 року на сторінках "Кур'єра Кривбасу" була опублікована замітка "Степові вільнодумці" (число 41-42, с. 30-31). Її автор, колишній студент Криворізького педагогічного інституту, а зараз доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Сімферопольського університету Петро Максимович Киричок серед інших прізвищ згадав однією фразою свого викладача, на той час кандидата філологічних наук, доцента Кирила Йосиповича Ровду. Однак людина ця, яку напевне пам'ятають десятки й сотні випускників факультету мови і літератури пединституту, заслуговує на більш повну і ґрунтовну оповідь. Особливо тепер, коли його не стало.

Я знав Кирила Йосиповича протягом восьми років спільної роботи в Криворізькому пединституті, а пізніше, коли він залишив Кривий Ріг, ми з ним регулярно листувалися. Знайомство з ним відбулося влітку 1947 року під час навчальної сесії студентів заочного відділення мовно-літературного факультету інституту. Пізніше, спілкуючись з новим викладачем, дізнався, що він разом із дружиною і донькою приїхав з казахстанського заслання не за власним бажанням, а тому, що власті дозволили йому поселитися у гірничому краї, в якому він народився і де пройшли його дитячі роки. Поселився на старому місці у родичів, які проживали в селищі Вечірній Кут. Щодня доводилося йому долати в старенькому, напіврозбитому автобусі понад десять кілометрів від площі Миру (тепер площа Визволення), де тоді в приміщенні середньої школи № 23 розташовувався педагогічний інститут, щоб дістатися до Вечірнього Кута.

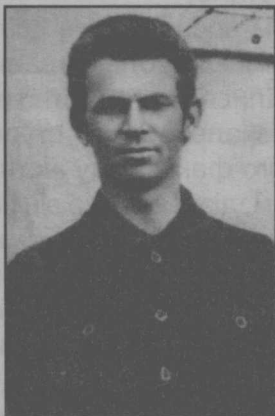
Тодішній директор педагогічного інституту Терентій Федорович Горб був на адміністративній роботі людиною випадковою. Обережний і лякливий, він прийняв Кирила Йосиповича Ровду на роботу в інститут без особливого бажання. До того ж завідувачем кафедри мови і якийсь час деканом факультету була дружина директора М.Г.Найдьонова...

Петро ВАРГАТЮК

1994 року розвідку "Балки Криворіжжя" Петро Варгатюк опублікував в газеті "Червоний гірник".

Протягом кількох наступних років учений підготував ще низку яскравих криворізьких нарисів, але досі їх не вдалося опублікувати окремою книжкою.

Спогади про його колегу і учителя Кирила Ровду публікуються вперше.

Кирило Ровда. Кривий Ріг.
1950 року.

Слово про друга

До Кирила Ровди не всі поставилися доброзичливо. Були й такі, які, за згадками самого Ровди, його шпиняли: натякали на недавнє минуле, в чомусь звинувачували. Колишня випускниця інституту, викладач російської мови і літератури Криворізького музичного училища Вікторія Шумакова пам'ятає розширене засідання кафедри, на якому завідувач кафедри А.А.Телешов злісно намагався начепити на Кирила Йосиповича ярлик "космополіта". Усі присутні на засіданні викладачі і студенти пригнічено мовчали. Але на захист Ровди виступив тільки-но призначений деканом факультету Федір Михайлович Яловий. Незабаром доцент Яловий був призначений директором Слов'янського, пізніше - ректором Сумського педінституту. А Кирило Йосипович на все життя зберіг про нього добру пам'ять.

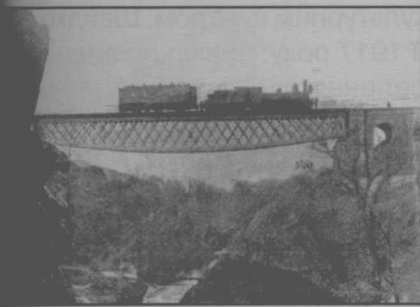
Проте недоброзичливців було небагато. У своїй більшості студенти і викладачі ставилися до нього з повагою і співчуттям, вважали людиною інтелігентною і високоосвіченою, спілкування з якою викликало почуття приязні. Так було і зі мною. Незважаючи на різницю у віці (сімнадцять років), незабаром ми стали друзями. Зблизило нас те, що ми, як відчувалося, були під ковпаком в органів: він як недавній засланець, я - як син репресованого.

Згадуючи той повоєнний час, зримо бачу свого друга перед собою: вище середнього зросту, темно-русявий, з правильними рисами обличчя, дещо замкнутий, неговіркий, навіть суворий. Напевне, таким його зробило життя. А можливо, в його зовнішньому вигляді відбилися національні риси. І прізвиськом, і зовнішністю він нагадував мені литовця. Якось я спитав його про це. У відповідь почув, що його дід мав прізвище Ровдас, був вихідцем з Литви, звідки виїхав у слов'янські землі після поразки польсько-литовського визвольного повстання 1863-1864 років проти російського поневолення. Проживаючи серед слов'ян, Ровдаси поступово русифікувались і втратили букву "с" у закінченні прізвища.

Криворіжжя.
Рудничний краєвид. 1970 роки.

209

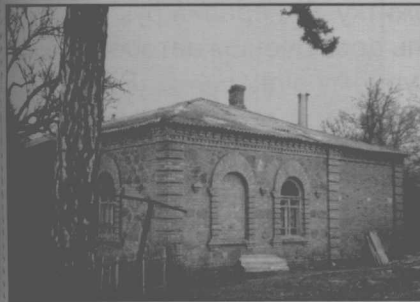
Залізничний міст у Дубовій
Балці. Початок XX століття.

Наприкінці XIX століття Йосип Ровда і його брат влаштувалися на новоутвореному руднику акціонерного товариства "Дубова Балка", розташованому біля залізничної станції Вечірній Кут: один (Йосип) механіком, а другий - ковалем. Обидва поселилися у двоквартирному сімейному будинку, що рудник звів для кваліфікованих працівників. Тут у лютому 1901 року в родині Йосипа Ровди народився хлопчик, якого назвали Кирилом. Він часто бігав у долину річки Саксагані, милувався її віковичними дубами, лазив у ще не засипане рудними відвалами гирло Дубової балки. Романтичні спогади про мальовничі місця дитинства назавжди залишилися в його пам'яті.

Я ці місця, на жаль, уже не побачив, розповідав мені про них Кирило Йосипович. Я вдячний моєму співбесідникові, що розповіді ті викликали у мене прагнення зайнятися краєзнавчою діяльністю. Та й сам Ровда все життя збирав матеріали про Саксагань, мріяв написати краєзнавчу книжку, але здійснити це йому не вдалося.

Згодом хлопчика віддали на навчання у Вечірньокутську початкову школу. Учився він охоче. Але після закінчення цієї навчальні науки припинилася, бо батьки не мали коштів, щоб направити сина у велике місто, де б він міг продовжити освіту. Довелося віддати "в науку" до майстра.

Та долею судилося інше. Розпочалася перша світова війна. На Правобережній Україні розмістилися тили Південно-Західного фронту. Тут же перебували служби Верховного головнокомандувача Великого Князя Миколи Миколайовича Романова, а штаб знаходився у Знам'янці. У зв'язку з цим охоранка чистила прилеглі райони від "неблагонадійних" - революціонерів, учасників національно-визвольного руху та інших. У цю категорію потрапили і брати Ровди з їх родинами. На початку 1915 року їх насильно зірвали з обжитих місць, посадили в теплушки і повезли на Схід у Сибір. Місцем поселення їм визначили Томськ, що на той час був

Село Ерастівка на Криворіжжі.
Старе училище.
Фото 1990 років.

Петро ВАРГАТЮК

Слово про друга

*Село Гурівка на Криворіжжі.
Сільська хата. Фото 1950 років.*

*Станція човнів у Парку
імені газети "Правда".
Фото 1990 років.*

розвинутим фабрично-заводським і культурним центром. Швидко пролетіли над ним революційні події 1917 року: прихід до влади білогвардійців, чехів, Колчака, відновлення радянської влади в грудні 1919. У мирних, хоч і неспокійних умовах, що наступили після громадянської війни, Кирило Ровда продовжив навчання, яке суміщав з трудовою діяльністю. 1924 року він одержав документ про середню освіту.

Пам'ятною подією для юнака був приїзд до Томська у квітні 1923 року наркома народної освіти Анатолія Луначарського. Щоб його послухати, на площі зібралося кілька тисяч робітників і студентів. Ровда майже нічого не почув з виступу наркома. Але через десять років зустрівся з ним і працював під його керівництвом. Безперечно, перебування на мітингу сильно вплинуло на людину, яка прагнула вирватися з сибірської глухомані і перебратися в наукові центри європейської Росії.

1925 року Кирило Йосипович приїхав до Ленінграда, маючи на меті вступити до університету. Але тоді йому не вдалося здійснити свою мрію. Довелося подумати про роботу і житло. Влаштувався літконсультантом у редакцію газети "Ленинградская правда". Редакція надала йому місце в гуртожитку. Він правив рукописи робкорів, допомагав шліфувати стиль досвідченим авторам, до того ж сам зростав у мовно-літературному відношенні. Велике місто на Неві давало змогу відвідувати театри, музеї і бібліотеки, культурно збагачуватися.

Працюючи літредактором, Ровда не раз зустрічався з членами редколегії газети, зокрема з колишнім професійним революціонером, теоретиком марксизму, істориком і публіцистом В.О.Ватіним (Вистрянським) і учасником першої світової війни, начальником Естонської дивізії червоної армії, істориком Я.К.Пальвадре. Перший привернув увагу юнака талановитими статтями, здатністю раціонально використовувати свій робочий час, умінням залучати до власного тексту цитати з першоджерел.

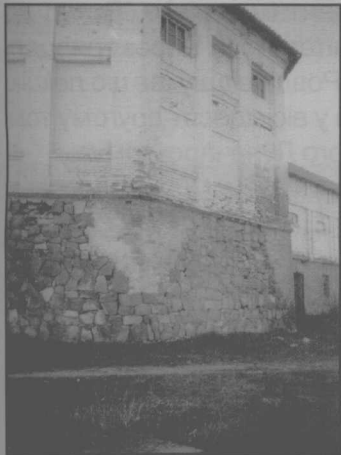

*Кривий Ріг. Старе місто.
Фото 1990 років.*

211

*Ленінград. Пушкінський дім.
Фото 1960 років.*

*Криворіжжя. Колишній рудник
Харина у Веселих Тернах.
Стайні початку XX століття.
Фото 1990 років.*

Впадала у вічі і його неординарна поведінка в суспільстві - навмисне недбалий одяг, зимове купання в Неві на будь-якому морозі, переказ літературних гонорарів на рахунок МОДРу.

Не пориваючи зв'язку з газетою, 1927 року юнак вступив на перший курс факультету мови і матеріальної культури Ленінградського університету. Наступного року цей факультет, деканом якого був Я.К.Пальвадре, виділився з університету в самостійну навчальну одиницю - Ленінградський історико-філологічний інститут (ЛІФЛІ). Декан факультету став директором інституту.

Користуючись правом на вільне відвідування занять, Кирило Ровда продовжував працювати в газеті. Тут він вступив до партії. У нав'язаній Сталіним боротьбі проти "троцькістсько-зинов'євської опозиції" відчував безчесність та упередженість прихильників "вождя партії" і водночас слабкість і безсилість його опонентів. "Опозиція" калялась у своїх помилках, а переможця Сталіна не було підстав підозрювати як ворога партії, ворога революції і соціалізму. В цих умовах Кирило Йосипович свідомо ухилився від участі у "внутріпартійній дискусії".

У липні 1929 року Ровда залишив роботу в "Ленинградской правде" і зосередився на навчанні в ЛІФЛІ. Навчальний план інституту тоді був досить широким. Кирило Йосипович відвідував лекції і виконував практичні заняття з трьох фахових циклів: російської мови і літератури та їх історії; східноєвропейської історії та літератури; західноєвропейської історії та літератури з вузькою спеціалізацією - англійська мова та література. Інститут було закінчено влітку 1932 року. Дирекція ЛІФЛІ рекомендувала Ровду в аспірантуру Інституту російської літератури (Пушкінського дому) при Академії наук Російської Федерації.

До 1930 року Інститут російської літератури - Пушкінський дім - займався збиранням, зберіганням і організацією виставок, пропагандою літературної спадщини Олександра Пушкіна та

Петро ВАРГАТЮК

Слово про друга

Кіровоград. Педагогічний університет, де на початку 1950 років працював Кирило Ровда. Фото 2000 років.

Кривий Ріг. Вулиця Карла Маркса. Фото 1990 років.

інших російських письменників. 1930 року був затверджений новий статут, за яким науковці повинні досліджувати творчість письменників та проводити підготовку необхідних для цього кадрів через аспірантуру. Керували цією роботою в інституті п'ять академіків на чолі з Анатолієм Луначарським (директором інституту з жовтня 1930 року). Набір в аспірантуру здійснювався восени 1932 року. Аспірантура при Пушкінському домі до утвердження Інституту світової літератури в Москві займалася підготовкою спеціалістів не тільки з російської, а й зі східно- і західноєвропейської літератур.

Перша зустріч академіка Луначарського зі своїми аспірантами "західниками" відбулася 4 лютого 1933 року, в перерві між засіданнями сесії Академії наук СРСР, яка до 1934 року відбувалася в Ленінграді. Академік прочитав аспірантам лекцію "Вступ до вивчення історії англійської та німецької літератур". Через тридцять сім років його колишній аспірант Кирило Ровда відшукав цю лекцію в архіві Пушкінського дому й опублікував у вісімдесят другому томі "Літературного наслідства", присвяченого Луначарському.

Після лекції аспіранти мали окремі розмови з Луначарським щодо обрання тем для дослідження. Ровда прагнув утвердитися в темі "Маркс про Шекспіра". Академік висловився проти неї і радив дослідити творчість маловідомої в Росії англійської письменниці XIX століття Джордж Еліот. Такий псевдонім мала Мері Анн Еванс, автор кількох романів, частина з них була перекладена на сторінках російських журналів. Кирило Йосипович не зразу відмовився від облюбованої теми, намагався переконати наукового керівника в листі до нього залишити за ним попередню тему. Анатолій Васильович дав аспірантові аргументовану відповідь, у якій наголосив, що на висловлюваннях Маркса й Енгельса "ніякого етюдю про Шекспіра побудувати неможливо". І ще раз повторив: "Моя порада відносно Джордж Еліот залишається в силі".

Старий будинок у селищі
Дубова Балка. Фото 1980 років.

1955 рік. Студенти та
викладачі Криворізького
вчительського інституту.
Серед інших Анастасія Таран
і Зоя Торговець.
Архів Олени Гаращенко
(Кіровоград).

Весна 1950 року. Студенти та
викладачі другого курсу
Криворізького вчительського
інституту. Серед інших
Микола Мошенський.
Архів Олени Гаращенко
(Кіровоград).

Зрештою, Кирило Ровда погодився з досвідченим науковим керівником. Він був задоволений своїм шефом, сподівався на кваліфіковані консультації. Але його сподівання не справдилися. На початку липня 1933 року Анатолій Васильович виїхав на лікування до Франції, а наприкінці грудня того ж року повернувся до Москви в труні...

Тут доречно буде нагадати читачам, що в останні роки життя Анатолій Луначарський був не в пошані у Сталіна. Вождь до часу терпів його, але запам'ятав, що той не брав участі в нав'язаній партією боротьбі з "опозиціонерами". Перемігши останніх, він усунув з посади і наркома освіти РРФСР, призначеного ще з 1917 року. Не виключено, що кінець життєвого шляху колишнього наркома був прискорений не без участі підручних Сталіна. У цьому переконує доля спогадів про Луначарського, написаних його дружиною Н.О.Луначарською-Розенталь. І з першої публікації 1962 року, і з наступних трьох перевидань спогадів "Пам'ять серця" цензура зняла один розділ - "Останній рік". 1966 року дочка Луначарського Ірина Анатоліївна опублікувала його у першому томі збірника "Прометей". Наведені в розділі факти - це обвинувачувальні свідчення на адресу працівників Медсанупру Кремля й зарубіжних медиків, які прагнули відправити Луначарського в небуття і досягли цього.

Але повернімося до Кирила Йосиповича Ровди. Йому доводилося працювати самостійно, без наукового керівництва. Допомогло знання англійської мови: аспірант читав тексти письменниці в оригіналі, порівнював їх з російськими перекладами, досліджував, як вплинула її творчість на літературні процеси в Росії. Не забулись і настанови вступної лекції Луначарського перед аспірантами - з'ясовувати зв'язок літературних джерел з середовищем, що їх породило; вивчати біографію письменника; не випускати ніяких дрібниць.

Наприкінці 1934 року Кирило Ровда завершив написання

Петро ВАРГАТЮК

Слово про друга

Кирило Ровда. 1950 роки.

Юні криворіжці. Фото 1940 років.

кандидатської дисертації "Джордж Еліот і її оцінка в Росії", що була розглянута у відділі західноєвропейської літератури і рекомендована до захисту. На початку 1935 року були опубліковані "Тези до дисертації" (так тоді називався автореферат дисертації), незабаром відбувся й прилюдний успішний захист. Наступного року до диплома кандидата філологічних наук додався й атестат доцента. Комуністи обрали молодого вченого секретарем парткому інституту.

Здавалося, усе в житті Ровди складалося добре. Але підійшов 1937 рік - рік сталінських репресій, які набирали все більших обертів. А Ленінград після провокаційного вбивства Сергія Кірова став, за висловом Солженіцина, містом "крамольним". Він лідирував за кількістю репресій. Як свідчить один з їх організаторів А.О.Жданов, за короткий час на середину березня 1937 року тут "виявили" двісті двадцятьох трьох партійних працівників - "ворогів народу", зокрема дванадцять у Васильоострівському районі. Серед останніх був і Кирило Йосипович. Його дослідження творчості англійської письменниці було розцінене як "низькопоклонництво перед буржуазним Заходом". До цього додали "політичну сліпоту", "втрату пильності" щодо репресованих раніше працівників Пушкінського дому. Й ось уже доля людини зламана. Ровду зняли з посади секретаря парткому, виключили з партії, звільнили з роботи, виселили з міста. І знову колеса залізничної теплушки, як і 1915 року, повезли його разом з дружиною Олександрою Вікторівною і маленькою донькою Світланою, яка народилася 1932 року, на Схід. Тільки тоді - з ласки "царя-батюшки", тепер - з волі "батька народів". Тоді - у Сибір, тепер - у Казахстан.

Хай мені читач пробачить: не можу я, на жаль, вказати те місце, де Ровда відбував заслання. Призабув його назву, а спитати тепер ні в кого: два останніх роки мій друг на листи не відповідав і мені не писав. Без відповіді залишилась і моя спроба щось

Кривий Ріг. Хор рудника
імені Артема. 1961 рік.

215

Криворізька студентська еліта.
Початок 1960 років.

Студенти і викладачі
гірничорудного інституту
на суботнику. 1950 роки.

з'ясувати в Санкт-Петербурзі, в інституті, де до виходу на пенсію працював Кирило Йосипович.

П'ятдесят років тому було відомо, що в місці, де на засланні перебував Ровда, у 1941-1945 роках були люди, евакуйовані з Криворіжжя, і дехто з ним бачився. Але відшукати їх зараз майже не можливо.

Спробував знайти це місце в літературі, зокрема в книзі Олександра Солженіцина "Архіпелаг ГУЛАГ". Російський письменник, який не з власної волі став головним спеціалістом з історії радянської каторги і заслання, писав: "Країна заслання включала в себе і великі міста, і малі, і селища, і зовсім глухомань". Письменник назвав столицею краю заслань Караганду. За цією "перлиною" в його переліку йшли Джамбул, Талас, Чимкент, Алмати та багато інших міст і районів. Кирила Ровду могли поселити у будь-якому з цих місць.

Царський уряд, висилаючи своїх противників, революціонерів, у віддалені місця Росії, видавав їм щомісячно певну суму, на яку можна було найняти житло і харчуватися. Радянські ж органи, безпідставно звинувативши людей у контрреволюційній діяльності, кидали їх напризволяще, зовсім не турбуючись про те, як вони будуть існувати.

Ровді пощастило. Його родину помістили в такому районі, де була школа і він зміг знайти роботу за фахом. Поселилися на квартирі у місцевого жителя, а згодом купили саманний будиночок, придбали корову, почали обробляти город. Коли фашистська Німеччина напала на Радянський Союз, Ровда звернувся до властей із проханням направити його на фронт. Йому відмовили. Зате збільшилося навантаження в школі, бо багато місцевих учителів було мобілізовано в армію. Кирило Йосипович, крім історії Росії, став викладати загальну історію, російську літературу, пізніше - англійську мову. Наприкінці війни його навіть призначили директором школи.

Петро ВАРГАТЮК

Слово про друга

*Кривий Ріг. Дзержинка.
Кінотеатр "Родина".
Поштова листівка 1960 років.*

*Кривий Ріг. Гірничорудний
інститут. Фото 1960 років.*

Власті "Країни Заслання" прагнули якнайдовше або й назавжди затримати своїх "підданих" у місцях поселення. Деякі домагалися виїзду, але не в ті райони, звідки були вислані. Кирила Ровду не пустили в Ленінград, як свого часу царизм заборонив туди в'їзд засланцю з Мінусінська Ульянову. Іронія долі! Серед інших пунктів, де Департаментом поліції було заборонено поселення Ульянова, було і містечко Кривий Ріг Херсонської губернії. Ровді ж, навпаки, дозволили поселитися тільки тут, у Кривому Розі, де пройшло його дитинство.

Радісний через звільнення і пригнічений безправністю Кирило Йосипович повернувся в рідні місця. Тішився родинним щастям: дружина 1948 року подарувала йому двох хлопчиків-близнюків, Бориса й Олександра.

А я, між іншим, на рік виїхав у місто молодості свого друга, щоб в Інституті підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук при Ленінградському держуніверситеті підготувати і захистити кандидатську дисертацію. Наполегливо працював в архівах, в університетській бібліотеці, бібліотеках Академії наук і Публічній імені Салтикова-Щедріна, де за 15 років до мене бував і Ровда. Влітку 1950 року у зв'язку з приїздом дружини Марії Георгіївни я зробив перерву в моїх наукових заняттях, щоб познайомитися з містом. Ми відвідали Зимовий палац (Ермітаж), Російський музей, Петропавловську фортецю, піднімалися під купол Ісаакіївського собору, щоб здалека подивитися на Кронштадт, їздили в Петродворець і милувалися його Великим фонтаном. Незабутнє враження справили на нас білі ночі, гуляння Літнім садом, Сенатською площею, набережною Неви, новоствореним парком Перемоги, біля якого ми проживали.

Восени 1950 року я зосередився на написанні дисертації. Мій науковий керівник Олег Олександрович Ваганов, молодий учений-історик, людина чуйна і доброзичлива, ніколи не затримував ознайомлення з підготовленими мною главами

*Кривий Ріг. Красень будинок
часів розвинуеного соціалізму.
Фото 1960 років.*

дисертації, чим сприяв її успішному виконанню. В грудні я вийшов на захист. Офіційними опонентами за дисертацією були доктор історичних наук, професор Сигізмунд Натанович Валк і кандидат історичних наук, доцент Борис Миколайович Качаков. Згадую про них не тільки тому, щоб на папері висловити їм свою вдячність. Як потім з'ясувалося в розмові з Кирилом Ровдою, Валк був його викладачем в університеті й ЛІФЛІ, а Качаков міг бути однокашником. Сам дивуюся такому мереживу життєвих шляхів. Але, як кажуть, із пісні слів не викинеш.

Перед від'їздом у Кривий Ріг я мав розмову з представником дирекції Інституту підвищення кваліфікації (ІПК) доцентом Г.С.Кирпичовим. Він пропонував мені залишитись у Ленінграді. Напевне, такі пропозиції робилися й іншим слухачам ІПК. Я відмовився. Ситуація в місті склалася така, що не варто було випробувувати долю. Сталін, Берія і його поплічники розпочали 1950 року масову терористичну акцію, яка ввійшла в історію під назвою "Ленінградська справа". Внаслідок репресій у Ленінграді та інших містах загинуло або було морально травмовано близько трьох тисяч ні в чому не винних партійних і радянських працівників, діячів науки і культури. В їх числі був і мій колишній науковий керівник, доцент О.О.Ваганов, якого 1951 року виключили з партії і звільнили з роботи тільки через те, що на партійних зборах він виступив на захист свого товариша. Хворий на серце, наступного року він передчасно помер.

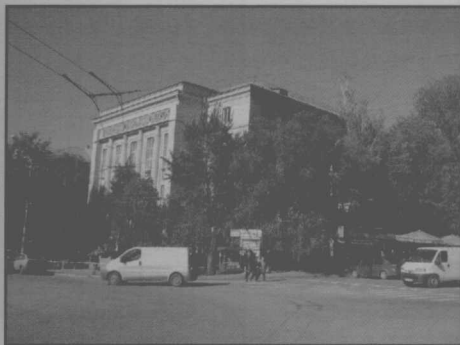
Смерть Сталіна, засудження Берії та його найближчих опричників, початок роботи комісії з реабілітації репресованих - усе це вселило в Кирила Йосиповича Ровду надію на відновлення справедливості і в його "справі". Він звертався в місцеві партійні органи, в комісію з реабілітації при Центральному Комітеті партії, їздив у Москву на прийом у парткомісію. Зрештою, ще до XX з'їзду він був реабілітований - відновлений у партії, одержав право на повернення до Ленінграда, влаштування на попередньому місці

*Кривий Ріг. Студентське кафе.
1960 роки.*

Петро ВАРГАТЮК

Слово про друга

Кривий Ріг. В цьому будинку багато років розміщувався вчительський інститут. Фото 2000 років.

Приїзд з Києва у трест "Криворіжбуд" письменника-земляка Олексі Гуреїва. 1960 роки.

роботи. Як тільки пошта принесла ордер на квартиру, Кирило Йосипович разом з родиною виїхав до Ленінграда.

Ровда повернувся в Інститут російської літератури (Пушкінський дім) Академії наук через вісімнадцять років вимушеної перерви в науковій діяльності. Тепер він був п'ятдесятилітнім, мав гіркий життєвий досвід і відчував, що відстав від своїх колег: деякі вже були докторами наук, навіть академіками, як, наприклад, М.П.Алексєєв. Тому Кирило Йосипович мав поставити собі завдання на місці за короткий час освоїти досягнення загального і російського літературознавства і стати врівень з висококваліфікованими працівниками, підготувати і захистити докторську дисертацію.

Спершу Кирило Йосипович розробляв тему "Карл Маркс і художня література". Книжку на цю тему він випустив 1961 року у видавництві ленінградського відділення товариства "Знання" Росії. Перша публікація була реабілітацією Ровди як спеціаліста і ставила крапку в його незакінченому диспуті з Анатолієм Луначарським, що виник на початку тридцятих років. Звичайно, проблема могла бути дисертабельною, але для її розв'язання потрібні тривалий час і глибокі знання з історії та літератури всіх основних країн Європи, тому довелося від теми відмовитися. До того ж вона не вписувалася в план роботи Пушкінського дому, не відповідала його профілю.

Ровда обмежив себе вужчою, але не менш цікавою проблемою взаємозв'язків російської і чеської літератур у другій половині XIX століття. Для її вирішення треба було вивчити чеську і словацьку мови, ознайомитися з творами, написаними цими мовами, їх перекладами на російську мову. Довелося побувати в наукових відрядженнях у Празі, встановити кореспондентські зв'язки з багатьма чеськими вченими.

Перші результати досліджень названої проблеми вже в 1963-1964 роках були вміщені в літературних журналах і збірниках.

Вулиця Карла Маркса
(колишня Поштова). 1930 роки.

219

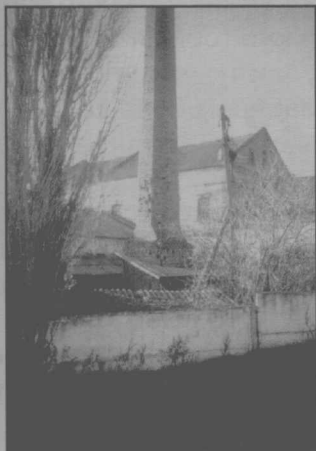
Один з найстаріших магазинів
на руднику "Більшовик",
про який любив розповідати
Кирило Ровда.

Серед них статті "Російські зв'язки чеського фольклориста", "К.Я.Ербен і російсько-чеські літературні зв'язки", "Роль О.М.Піпіна в історії російсько-чеських літературних зв'язків", "Сторінки великого життя. Нові матеріали про академіка О.М.Веселовського". Тоді ж Ровда брав активну участь у наукових конференціях, зокрема і в VI Українській славістичній конференції, що відбулася в Чернівцях 1964 року. Пізніше було надруковано ще з десяток статей з цієї проблеми, що охоплювали досліджуваний період 50-60-х років XIX століття.

Наприкінці 1968 року під редакцією академіка М.П.Алексєєва вийшла монографія Кирила Ровди "Чехи і росіяни в їх літературних взаємозв'язках. 50-60-і роки XIX ст.", що вражала багатством фактичного матеріалу, глибиною його аналізу, переліком використаних джерел і додатками. Книжка була покладена в основу дисертації на вчений ступінь доктора філологічних наук, захищеної 1971 року.

Кирило Йосипович став незаперечним спеціалістом з проблеми російсько-чеських літературних зв'язків. Тому дирекція Пушкінського дому доручила йому продовжити дослідження теми. Ровда виконав це доручення, підготував нову велику монографію "Росія і Чехія у взаємозв'язках літератур. 1870-1890", яка вийшла друком 1979 року.

Кирило Йосипович брав участь у підготовці колективних видань інституту. Як відзначено вище, він підготував до друку у вісімдесят другому томі "Літературного наслідства" лекцію для аспірантів, прочитану Луначарським. 1982 року в збірнику "Пушкинский дом. Статті, документи, бібліографія" була вміщена його стаття-спогад "А.В.Луначарський - директор Пушкінського дому". 1981 року Кирило Йосипович був відповідальним редактором збірника статей "Вопросы методологии историко-литературных исследований". Крім того, наш земляк виступав з доповідями на сесіях і конференціях, присвячених 150-річчю з дня народження

Стара олійниця у Веселих
Тернах. 1990 роки.

Петро ВАРГАТЮК

Слово про друга

*Нагородження кращих
журналістів міста.
Ліворуч "червоногірничанин"
Михайло Шеремет.
Фото 1960 року.*

*1 травня 1954 року. Колеги Кирила
Ровди, викладачі Криворізького
педагогічного інституту перед
святковою демонстрацією.
Архів Олени Гаращенко
(Кіровоград).*

Федора Достоевського і Миколи Чернишевського, 100-річчю визволення Болгарії та інших дат.

Ленінградський період життя Кирила Ровди мені відомий як з особистого листування з ним, так і з літератури, що доходила до України. На жаль, за цей час не вдалося жодного разу з ним побачитися. Двічі він приїздив у Кривий Ріг, телефонував мені додому, але я тоді був у від'їзді. Одного разу Кирило Йосипович разом із сином Борисом й онуком Борисом відвідав В.І.Шумакову. Син став журналістом, а онук згодом пішов його шляхом. В листах ми інформували один одного про видання нових книг, обмінювалися ними. Він докоряв за те, що в моїх монографіях були відсутні іменні покажчики, цікавився моїми краєзнавчими працями.

Якось спільно з Іваном Андрійовичем Добровольським, тоді завідувачем кафедри ботаніки, кандидатом наук, а згодом доктором біологічних наук і професором Криворізького педінституту, я надіслав вітальну телеграму до дня народження Кирила Йосиповича Ровди. У відповідь одержав вдячного листа з побажаннями "вічної молодості і творчого горіння". Про себе автор писав, що працює "в повну силу, є ще порох у порохівницях!" І це не похваляння. Незабаром була захищена докторська дисертація, а через кілька років вийшла нова монографія.

Як відомо, у 80-і роки деякі мешканці міст не ходили, а бігали, щоб тренувати своє здоров'я. Не уник цієї "моди" і Ровда. В жовтні 1986 року він писав: "Я в нормальному стані, бадьорий і свіжий, бігаю щоденно по п'ять-шість кілометрів, чого і Вам бажаю". У цей час він менше займався науковими справами, майже нічого не писав, більше перебував з дружиною, спілкувався з дітьми та онуками.

В останні роки Кирило Йосипович багато читав філософської літератури. Захоплювався книжкою Корліс Ламонт "Ілюзія

8 березня 1951 року.
Криворізький вчительський інститут.
Серед інших Алла Сидоренко,
Микола Мошенський.

221

Кирило Ровда.

безсмертя", радив і мені прочитати її на дозвіллі. Його турбували світові проблеми війни і миру, він картав руйнівну роль гонки озброєнь, розгул тероризму. Задумувався і над тим, яке суспільство збудовано в нашій спільній країні, куди змарновано працю, енергію і розум мільйонів людей...

На схилі літ Кирило Ровда зазнав багато горя і болю. Йому довелося пережити смерть близьких людей. 1988 року не стало його дружини Олександри Вікторівни. Згодом пішли з життя діти - дочка Світлана (1993 року) і син Олександр (1994 року). Ровда переніс ці втрати важко, але стоїчно. Оптиміст за натурою, він усе частіше задумувався над плинністю життя. В одному з листів писав: "Збираюся закруглятися. Закони природи неподоланні, і тут втішити може лише одна філософія. Головне полягає в тому, щоб не залишити по собі недоброї пам'яті".

Останній лист від друга я одержав у листопаді 1994 року, напередодні його 90-ліття. Він бажав мені і моїй родині "мужності в подіях сучасного життя". А про себе писав: "Мене перемагає старість". Через рік, у листопаді 1995 року, його не стало.

Останній лист Ровди здається мені осіннім криком журавля, що відлітає у вирій. Від імені всіх, хто його знав, хочеться сказати: хай душі його буде легко, вона виконала земний урок і залишила по собі добру пам'ять у людей.

P.S. Автор щиро вдячний В.І.Шумаковій, В.Ф.Гриштоф-Каланчук, В.Г.Косогорській та іншим колишнім студентам Кирила Йосиповича Ровди за уточнення деяких деталей його родинних стосунків.

м.Київ,

16 травня 1996 року

Березень 1950 року. Зоя
Торговець зі своїми
студентами в Криворізькому
вчительському інституті.
Архів Олени Гаращенко
(Кіровоград).